

«ОБДАРОВАНІСТЬ» ТА «ОБДАРОВАНА МОЛОДЬ» – ОБСЯГ ТА ЗМІСТОВЕ НАПОВНЕННЯ ПОНЯТЬ

Нині в Україні, як і у всьому світі, надзвичайно велика увага приділяється освіті, насамперед вищій. Адже для того, щоб підтвердити статус країни на міжнародному рівні, необхідно продемонструвати високий рівень не лише економіки, культури, а й освіти. Саме це і зумовило модернізацію освіти, в першу чергу педагогічної, адже навчати молодь мають високоосвічені педагоги-науковці.

Програма модернізації вищої освіти України передбачає підвищення вимог до навчально-виховного процесу студентів, про що свідчать Закони України «Про освіту», «Про вищу освіту», «Державна національна програма «Освіта» (Україна XXI століття)». Сьогодні надзвичайно велика увага приділяється навчанню та вихованню обдарованих та творчих дітей. Маючи на меті створення сприятливих умов для розвитку творчого потенціалу, пошуку, підтримки і стимулювання інтелектуально й творчо обдарованих дітей та молоді, самореалізації творчої особистості в Україні було розроблено «Програму роботи з обдарованою молоддю» [2, 383].

Велика увага цій проблемі приділяється Міністром освіти і науки України. Так Міністр освіти і науки України на міжгалузевій нараді з питань науки у вищих навчальних закладах, яка відбулася 21 грудня 2006 року, зазначив, що необхідно значно посилити роботу з обдарованими студентами. Він запропонував створити систему заохочення обдарованих студентів до наукової діяльності. На його думку, поглиблення таких підходів приведе до своєрідного структурування науково-педагогічного персоналу з подальшим формуванням власної наукової університетської еліти.

Для нашого дослідження досить цінним є досвід роботи з обдарованою молоддю у Великій Британії. Адже Велика Британія, znana у всьому світі своїми освітніми традиціями та університетами, завжди приділяла велику увагу обдарованим дітям. В Англії обдарована дитина є не лише об'єктом дослідження, а й суб'єктом, який за сприятливих умов проявляє свою обдарованість, розвиває її і забезпечує високий результат у певній сфері діяльності. Видатний англійський педагог Генрі Колінз в 1975 році організував міжнародну конференцію з питань роботи із обдарованими дітьми, яка вперше відбулася в Лондоні. Це започаткувало роботу Всесвітньої ради з обдарованими і талановитими дітьми (World Council for Gifted and talented Children). Деякі діти проявляють свої здібності дуже рано, інші набагато пізніше. Саме тому мета роботи Всесвітньої ради з обдарованою молоддю передбачає надання доступу до належних можливостей навчання та розкриття свого таланту тих дітей, які проявили свої надзвичайні здібності. Варто зауважити, що у Британії обдаровані діти мають можливість навчатися за спеціальними програмами та під час літніх канікул у таборах для обдарованих дітей.

На протязі багатьох десятиліть феномен обдарованості привертав до себе

увагу визначних вчених розвинених країн світу, тому, що саме обдарована молодь є потужним потенціалом розвитку добробуту будь-якої країни. У 1920-1930-ті роки вихованням геніїв займався А.С. Макаренко. Згодом цією проблемою зацікавилися інші педагоги-новатори – Ю.З. Гільбух, І.А. Зязюн, С.О. Сисоєва, Б.М. Теплов. Обдарованості велику увагу приділяли не лише педагоги, а й психологи. Так обдарованість, її прояви, форми та методи діагностики обдарованих дітей висвітлені у працях І.Д. Беха, Ю.З. Гільбуха, І.О. Зимньої, О.І. Кульчицької, М.С. Лейтеса, А.М. Матюшкіна, В.О. Моляко, М.О. Холодної, Н.Б. Шумакової, В.Д. Шадрікова та ін.

Мета статті полягає в обґрунтуванні змістового наповнення понять «обдарованість», «обдаровані діти», «педагогічна підтримка», «обдарована молодь», та визначенні основних сфер прояву обдарованості, окресленні характерних рис обдарованої дитини. В науковій літературі та в педагогічних і психологічних словниках поняття «обдарована студентська молодь» (молода людина) до 1990-х рр. не зустрічається. Тому звернемося до тлумачення близьких до нього понять, таких як «обдарованість» та «обдаровані діти».

Сьогодні існує багато протиріч у трактуванні поняття «обдарованість» та «обдаровані діти». Тому виникає необхідність у їхньому термінологічному та понятійному визначенні. Ми спробуємо висвітлити різні погляди на поняття обдарованості.

Енциклопедія Великобританії (Encyclopedia Britannica) обдарованими дітьми визначає тих дітей, які від природи мають високий ступінь розумових здібностей. У психології та педагогіці цей термін, зазвичай, стосується дітей, природні здібності яких піднімаються вище певної межі. Шкалою для визначення рівня розумових здібностей у Сполучених штатах Америки вважають коефіцієнт розумового розвитку (IQ), який в середньому рівний 130-135 IQ. Цією шкалою користуються у Великій Британії для надання стипендії у ВНЗ. Хоча деякі школи Сполучених штатів Америки знижують рівень до 120 IQ [11, 259].

В Україні обдарованими дітьми вважаються «діти, які в ранньому віці виявляють здібності до виконання певних видів діяльності. За здібностями обдаровані діти далеко випереджають своїх ровесників. Відчутною ознакою обдарованості дитини є випереджаючий розвиток інтелекту, щодо віку. Для обдарованих дітей характерні висока активність розуму, підвищена схильність до розумової діяльності, інтерес до певного виду діяльності, елементи оригінальності у ній, потяг до творчості» [1, 343].

Метою нашої статті також є окреслення характерних рис обдарованої дитини. Цікавою на нашу думку є погляд професора університету Клівленда (США) Керола Текакса, який протягом багатьох років займається проблемою виявлення та виховання обдарованих дітей. У своїй книзі «Щасливі батьки обдарованих дітей» вчений зазначає, що обдарованість, в основному, проявляється трьома взаємопов'язаними параметрами – випереджаючим розвитком пізнання, психологічним розвитком та фізичними даними.

У сфері пізнання, яке випереджає розвиток Керол Текакс відзначає, що існують особливі «сенситивні» періоди, коли діти «поглинають» все, що

відбувається в навколишньому світі. Обдаровані діти, на відміну від своїх однолітків, відчувають велику потребу в розумовому навантаженні, наділені високою загальною активністю розуму, яка вимагає інтенсивних розумових зусиль. Обдаровані діти відчувають потребу у відновленні та ускладненні розумового навантаження, вони схильні до класифікації, систематизації та засвоєння енциклопедичних знань. Обдарованим дітям характерна всеохоплююча допитливість, вони мають широке коло інтересів, але часто з малих років проявляють інтерес до одного заняття (музика, спорт, математика та ін.). Для них характерно з раннього віку замислюватися про потойбічне життя, релігійне вірування, філософські проблеми. Вони швидко накопичують словниковий запас, мають бездоганну пам'ять.

У сфері *психосоціального розвитку* обдарованим і талановитим дітям характерні наступні риси – сильно розвинене почуття справедливості, яке проявляється дуже рано. Особисті системи цінностей у маленьких обдарованих дітей дуже широкі. Вони гостро сприймають суспільну несправедливість, встановлюють високі вимоги до себе та оточуючих і жваво відгукуються на правду, справедливість, гармонію та природу. Зазвичай діти у віці від 2 до 5 років не можуть чітко відрізнити реальність та фантазію. Особливо яскраво це проявляється в обдарованих дітей.

Однією із найбільш характерних рис обдарованої дитини є добре розвинене почуття гумору. Талановиті діти обожають гру слів, часто помічають гумор, на відміну від своїх однолітків. У ранньому дитинстві діти такі ж емоційнозалежні, нетерплячі та емоційно неврівноважені, як і їхні однолітки. Часто вони більш красномовні, оскільки вміють висловлювати свої думки більш досконало [5, 49].

«Педагогічна енциклопедія» (за редакцією І.А. Капрова) дає таке визначення обдарованості – «високий рівень розвитку здібностей людини, що дозволяє їй досягати особливих успіхів у певних сферах діяльності. Зазначається, що обдарованість поділяється на загальну та спеціальну. Загальна розумова обдарованість проявляється в опануванні всіма видами діяльності, для успішної реалізації яких необхідні певні розумові якості. Висока загальна обдарованість, як правило, має різносторонній характер (напр., у Леонардо да Вінчі, А. Дюрера, М. Ломоносова та ін.), спеціально пов'язана з певним видом діяльності, в якому вона більше розкривається (математична, технічна, музична, поетична, художня та ін.). Високими рівнями обдарованості є талант та геніальність» [7, 178].

«Український педагогічний словник» (за редакцією С.І. Гончаренка) розглядає обдарованість як сукупність психічних властивостей, що зумовлюють особливо успішне виконання тієї чи іншої діяльності. Вона складається й розвивається під впливом відповідної діяльності, в процесі виховання та навчання [1, 344]. У «Педагогічному словнику» (за редакцією М.Д. Ярмаченка) обдарованість тлумачиться «як індивідуальна своєрідність задатків людини, завдяки яким вона може досягти значних успіхів у певній галузі діяльності. Необхідні для розвитку обдарованості природні задатки самі по собі не розвиваються в процесі засвоєння індивідом духовних та інших надбань людства, йо-

го творчої діяльності» [8, 235].

Відомий український науковець, доктор психологічних наук О.І. Кульчицька, вказує, що загальні передумови майбутньої обдарованості можуть бути реалізовані лише в умовах конкретного макро- і мікросередовищ. На її думку, за умов адекватного середовища «дар» буде реалізованим або як загальна обдарованість, або як її частковий прояв у конкретному виді діяльності.

На думку О.І. Кульчицької, біологічними передумовами обдарованості є задатки як вроджені анатомо-фізіологічні особливості людини, що зумовлюють розвиток здібностей. Здібності розглядаються як індивідуальні якості особистості, які виявляються в певній діяльності і забезпечують успіх саме в цій діяльності. Схильності психолог відносить до емоційного ставлення, конкретної вибіркової спрямованості на певну діяльність, що заснована на інтересі до неї, потребі в її виконанні, бажанні виконувати її успішно. О.І. Кульчицька вважає талант і геніальність – вищими рівнями прояву обдарованості. Талант як систему якостей, які дозволяють людині досягти значних успіхів в оригінальному виконанні певної діяльності. Геніальність як свідчення про надоригінальні, нові соціально-значимі досягнення, завдяки яким можлива економічна, технічна, соціальна, політична перебудова суспільства [4, 27].

«Психологічний словник» (за редакцією В.П. Шапара) засвідчує багатогранність терміна «обдарованість», що вказує на багатоаспектність проблеми цілісного підходу до сфери здібностей. Обдарованість має кілька визначень – це якісно своєрідне сполучення здібностей, що забезпечує успішність виконання діяльності; загальні здібності або загальні характеристики здібностей, що зумовлюють широту можливостей людини, рівень і своєрідність її діяльності; розумовий потенціал, або інтелект; сукупність задатків, природних даних, характеристика ступеня виразності й своєрідності природних передумов здібностей; талановитість, наявність внутрішніх умов для видатних досягнень у діяльності [9, 289].

Психолог О.І. Кульчицька, визначала обдарованість як комплексне явище психіки людини, яке включає єдність інтелекту, творчості і мотивації. Обдаровані люди характеризуються наполегливістю, надзвичайно розвиненою працьовитістю, глибоким і стійким інтересом до певної діяльності. Науковець визначає наступні сфери прояву обдарованості: інтелектуальна, академічні досягнення, творче мислення, спілкування та лідерство, художня діяльність, рухова [4, 25].

Розглянемо детальніше деякі з них. Академічна обдарованість визначається успішністю навчання. Академічно обдаровані діти, як правило, мають дуже глибокі знання, вміють самостійно їх здобувати: самі читають складну наукову літературу, критично ставляться до досить серйозних джерел. Учні цього типу обдарованості точно і глибоко аналізують програмний матеріал [6, 53].

Інтелектуальна обдарованість – це такий стан індивідуальних психологічних ресурсів (в першу чергу розумових ресурсів), який забезпечує можливість творчої інтелектуальної діяльності, тобто діяльності, пов'язаної з створенням суб'єктивно і об'єктивно нових ідей, використанням нестандартних

підходів у розробці проблем, чутливістю до ключових, найбільш перспективних ліній пошуку рішень тієї чи іншої предметної галузі, відкритістю будь-яким інноваціям [10, 243-244].

Кожна обдарована особистість потребує педагогічної підтримки. Адже якими б не були сфери прояву обдарованості, вони заслуговують на увагу як з боку педагогів, так і з боку батьків, Оскільки, обдаровані діти, незалежно від віку та етапу навчання, потребують допомоги дорослих, які могли б підказати та спрямувати їхні зусилля в потрібне русло. М.А. Холодна в своїй монографії «Психология интеллекта: парадоксы исследования» подає цікаві дані про фактори, які були зазначені в дослідженнях Х. Цукерман та Д. Саймонтон, що впливають на процес становлення обдарованої особистості. По-перше, Х. Цукерман, досліджуючи Нобелівських лауреатів США, встановила що вони вчилися у тих коледжах та університетах, де працювали видатні вчені в тих сферах науки, якими цікавилися вони самі, а також вчителями та наставниками майбутніх лауреатів були Нобелівські лауреати.

Х. Цукерман відзначила, що в процесі взаємодії між лауреатами-вчителями та лауреатами-учнями найменш важливим аспектом було отримання знань від учителя. Справа полягала в отриманні «стандартів роботи та мислення». Х. Цукерман визначила два шляхи опанування стандартами роботи високої наукової якості: власне робота вчителя як модель для наслідування та критична оцінка роботи учня [10, 265-266].

У нашому дослідженні під педагогічною підтримкою ми будемо розуміти визначення дане І.І. Карабаєвою. А саме – як дію, в процесі якої педагог, спираючись на потенційні і реальні можливості дитини, знаходить адекватні способи для підтримки режиму творчої життєдіяльності вихованця. Педагог надає допомогу у таких ситуаціях, у яких дитина об'єктивно не може знайти самостійно оптимального творчого рішення. Педагогічна підтримка повинна орієнтувати педагога на низку дій, які б сприяли розвитку творчого спрямування дітей [3, 16].

Як підсумок, ми хотіли б вказати про актуальність обраної теми дослідження. Адже обдарована молодь завжди знаходилися під пильним оком вчених, але сьогодні перед нами постає важливе завдання – створити систему спеціальних навчальних закладів для обдарованої молоді, розробити програми навчання та виховання обдарованих дітей не лише в загальноосвітніх закладах, але і у вищих навчальних закладах. Обдаровані люди є безцінним скарбом нашої держави, майбутнім нашої країни. Проблема потребує подальшого дослідження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гончаренко С.І. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Журавський В.С. Вища освіта як фактор державотворення і культури України. – К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – 416 с.
3. Карабаєва І.І. Педагогічна підтримка як механізм розвитку творчого спрямованого фантазування дітей старшого дошкільного віку // Обдарована ди-

- тина. – 2006. – № 4. – С. 13-20.
4. Кульчицька О.І. Соціальне середовище у розвитку обдарованості // Обдарована дитина. – 2007. – № 1. – С. 25-31.
 5. Керол Текакс Многогранность одаренности // Обдарована дитина. – 2004. – № 3. – С. 46-52.
 6. Онацький В.М. Академічна обдарованість та методи її діагностики // Обдарована дитина. – 2002. – № 2. – С. 53-56.
 7. Педагогическая энциклопедия : В 4-х т. / Сост. И.А. Капров, Ф.Н. Петров и др. – М.: Советская энциклопедия, 1966. – Т. 3. – 880 столб.
 8. Педагогічний словник / За редакцією дійсного члена АПН України М.Д. Ярмаченка. – К.: Педагогічна думка, 2001. – 516 с.
 9. Шапар В.Б. Психологічний тлумачний словник. – Х.: Прапор, 2004. – 640 с.
 10. Холодная М.А. Психология интеллекта: парадоксы исследования. – Москва: Барс, 1997. – 392 с.
 11. Gifted child // Encyclopedia Britannica: in 29 volumes / [Robert Mc Henry Editor-in-chief] – Chicago, 1993 – V. 5 – P. 259.